

Základy trestní odpovědnosti pedagogů a žáků

Vybrané části

• Pojem trestného činu

Pojem trestného činu je stanoven v zák.č.40/2009 Sb., trestní zákoník (TZ). Trestní odpovědnost mladistvých je upravena v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže (zák. o mládeži, ZSM).

Trestným činem je protiprávní čin, který TZ označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v zákoně. Musí být splněny současně dvě podmínky:

1. *Protiprávnost* (rozpor s právní normou) se dovozuje z právního řádu jako celku (např. ...bez povolení, neoprávněně)
2. *Znaky uvedené v TZ (ZSM)* – jedná se o formální znaky, tj. nové pojetí definice trestných činů s interpretačním pravidlem subsidiarity trestní represe, proto hovoříme o tzv. materializovaném formálním pojetí.

Trestným činem se rozumí, pokud není stanoveno jinak, též

- příprava zvl. závažného zločinu,
- pokus trestného činu,
- účastenství (organizátorství, návod a pomoc).

K trestnosti činu se vyžaduje zavinění úmyslné, pokud TZ výslovně nestanoví, že postačuje zavinění z nedbalosti (byť i z nedbalosti). Jestliže není uvedena forma zavinění uvedena, musí se jednat o úmysl.

Trestný čin, který spáchá mladistvý, se nazývá **provinění** (§ 6 odst. 1 zák. o mládeži). Čin spáchaný mladistvým, jehož znaky jsou uvedeny v trestním zákoně, není proviněním, jestliže stupeň nebezpečnosti pro společnost je malý. Jinak zde platí totéž co je uvedeno výše.

Pojem trestný čin je třeba odlišit od pojmu protiprávní čin a čin jinak trestný.

Protiprávní čin je pojem širší, který v sobě zahrnuje pojmy trestný čin, provinění a čin jinak trestný.

Čin jinak trestný je používán v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže když chybí formální znaky provinění, dále v případě kdy jednání pachatele není nebezpečné pro společnost nebo nedosahuje stanoveného stupně a konečně v případě posuzování spáchání trestného činu opilství.

• Význam věku

Delikt ní způsobilost (způsobilost k zavinění) je vymezena v občanském zákoníku. Její existence je obecným předpokladem v případech, kdy se ke vzniku odpovědnosti fyzické osoby vyžaduje zavinění. Způsobilost k zavinění předpokládá, že osoba je schopna posoudit své jednání a rozeznat jeho protiprávnost a jeho následky a ovládnout je. V trestním právu mají význam následující věkové hranice:

- **12 let** – jestliže osoba, která dovršila 12 let a je mladší 15-ti let spáchala čin, za který lze uložit výjimečný trest, uloží soud v občanskoprávním řízení ochrannou výchovu;
- **15 let** – od 15 do 18 let se jedná o *mladistvého*. Podle zákona č. 218/2003 Sb. mladistvý, který v době spáchání činu nedosáhl rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání není za tento čin trestně odpovědný. Hovoříme o tzv. relativní trestní odpovědnosti na rozdíl od tzv. absolutní trestní odpovědnosti (dosažení 15-ti let);
- **18 let** – vzniká plná trestní odpovědnost;
- **18 – 20 let** – věk blízký věku mladistvému, jedná se o polehčující okolnost

- **Odpovědnost školy**

Právnícké osoby vykonávající činnost škol a školských zařízení musí uzavřít pojištění pro případ své odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání svých zaměstnanců (viz § 365 zákona č. 262/2006 Sb. Pro případ odpovědnosti za škodu vzniklou na věcech, životě a zdraví dětí, žáků a studentů se právnícké osoby mohou, ale nemusí pojistit (s některými výjimkami - viz dále). Další možné pojistky jsou např. pojištění majetku, živelní pojištění, pojištění pro případ odcizení, pojištění elektronických zařízení apod. - zde záleží na nabídce jednotlivých pojišťoven.

Za škodu způsobenou žákem (na osobě nebo na věci) tedy odpovídá škola (organizace). Odpovědnost pedagoga vyplývá ze zákoníku práce.

Z informace MŠMT školám ve věci odpovědnosti právnícké osoby vykonávající činnost školy nebo školského zařízení za škodu způsobenou dítětem, žákům či studentům včetně způsobů pojištění této odpovědnosti vyplývá, že současná právní situace je taková, že odpovědnost týkající se škol a školských zařízení (s výjimkou mateřských škol a odpovědnosti žáků základní školy za škodu způsobenou právnícké osobě vykonávající činnost školy - k tomu viz níže) je upravena v § 391 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce

V pojetí zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, je škola a školské zařízení činností, kterou vykonává právnícká osoba. Odpovědnost za škodu tedy s ohledem na nutnost vykládat § 391 zákoníku práce v souladu se zákonem č. 561/2004 Sb., nese vždy právnícká osoba vykonávající činnost školy nebo školského zařízení. V případech, kdy škola nebo školské zařízení nemá právní subjektivitu (v případě škol a školských zařízení zřízených Ministerstvem obrany, Ministerstvem spravedlnosti a Ministerstvem vnitra), odpovídá za škodu jejich zřizovatel.

Byla výslovně stanovena odpovědnost právnícké osoby vykonávající činnost školského zařízení vůči fyzickým osobám s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou a fyzickým osobám v preventivně výchovné péči za škodu, která těmto osobám vznikla porušením právních povinností nebo úrazem při uskutečňování této činnosti nebo v přímé souvislosti s ní. Odpovědnost právnícké osoby vykonávající činnost školy za škodu vzniklou výhradně porušením právních povinností nebo úrazem je zdůrazněna také v případě žáků středních škol, vyšších odborných škol, konzervatoří, jazykových škol s právem státní jazykové zkoušky, studentů vysokých škol při teoretickém a praktickém vyučování ve škole nebo v přímé souvislosti s ním (§ 391 odst. 3 a 4 zákoníku práce).

Odpovědnost právnícké osoby v případech výše uvedených je odpovědností absolutní objektivní - zákon nepřipouští možnost vyvinění se z odpovědnosti, dojde-li tedy k porušení právních povinností nebo úrazu žáka či studenta, odpovídá právnícká osoba vykonávající činnost školy či školského zařízení vždy.

- **Vznik trestní odpovědnosti pedagogů**

Účelem trestního práva je veřejnoprávní ochrana celospolečenských a individuálních zájmů a vztahů upravených zpravidla jinými právními odvětvími. V tomto smyslu je trestní právo subsidiární povahy.

Z uvedených důvodů vyplývá, že trestní postih se použije až jako poslední možnost v případech, kdy nelze považovat vyřízení věci v rámci jiného právního odvětví (např. podle zákoníku práce nebo podle občanského zákoníku) za dostačující.

Primární je tedy použití právních předpisů pro školství. Zde je nutné rozlišit :

- *odpovědnost školy* vyplývající z ustanovení § 29 odst. 1,2 šk. zák., § 10 zák. č. 359/1999 Sb. a § 7 vyhl. č. 72/2005 Sb.
- *odpovědnost pedagogických pracovníků* vyplývající ze školského zákona a prováděcích právních předpisů

V této souvislosti je důležité také ustanovení § 164 odst. 1 písm. h) zák. č. 561/2004 Sb., školský zákon, kde se stanoví odpovědnost ředitele školy za zajištění dohledu nad dětmi a nezletilými žáky ve škole a školském zařízení. Jestliže dojde např. ke zranění žáka při činnosti, která je součástí výuky není vyloučena (na základě

zjištěných okolností) trestní odpovědnost ředitele popř. jiného pedagogického pracovníka za trestný čin Ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 148 TZ, nebo Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 TZ, vyloučena není ani odpovědnost za trestný čin Usmrcení z nedbalosti podle § 143 TZ.

Vzhledem ke specifické povaze pedagogické činnosti, kdy dochází ke shromažďování tzv. citlivých údajů o žácích, přichází v úvahu, při porušení povinností stanovených pro nakládání s těmito údaji podle informačního zákona, odpovědnost za trestný čin Neoprávněné nakládání s osobními údaji podle § 180 odst. 2 TZ.

- **Násilí páchané na dětech a dětmí**

1. Šikanování

Citováno podle Metodického pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, č.j: 28 275/2000-22, čl. 1 odst. 1: *Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrášovat jiného žáka případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeže, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování, může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikanování se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní či jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikanování spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví. Zveřejnění uvedené definice ve školním řádu usnadní situaci v případě vyšetřování.*

Schéma první pomoci u počátečních stádií šikany (Kolář, 2005)

1. Odhad závažnosti - stádia onemocnění skupiny a rozpoznání, zda nejde o neobvyklou formu šikanování , tj. určení stádia šikanování
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
5. Ochrana obětí
6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
7. Výchovná komise
8. Rozhovor s rodiči obětí
9. Práce s celou třídou

Literatura:

KOLÁŘ, M. Skrytý svět šikanování ve školách. Praha: Portál, 1997, 2000 KOLÁŘ, Michal, Bolest šikanování, Praha, Portál, 2001

Co je to kyberšikana:

Cílem kyberšikany je někomu ublížit nebo ho zesměšnit za použití elektronických prostředků (např. SMS a MMS zpráv, videa, emailu, chatu nebo hanlivé webové stránky). Je to úmyslné, nepřátelské chování, které se obvykle opakuje. Jednotlivec nebo skupina útočníků ubližuje takovým způsobem, že se oběť nemůže účinně bránit.

2. Domácí násilí

Základní informace:

Domácí násilí je fyzické, psychické anebo sexuální násilí mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v jejich soukromí a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti, intenzita násilných incidentů se stupňuje a vede ke ztrátě schopností včas tyto incidenty zastavit a efektivně vyřešit narušený vztah.

Klíčové znaky domácího násilí:

1. **Opakování a dlouhodobost** – z jednoho útoku jakéhokoli charakteru ještě nelze určit, zda jde o domácí násilí. Může to však být jeho začátek.
2. **Eskalace** – od urážek se stupňuje k psychickému snižování lidské důstojnosti až k fyzickým útokům a závažným trestným činům ohrožujícím zdraví a život.

3. Jasné a nezpochybnitelné **rozdělení rolí** osoby ohrožené a osoby násilné – domácí násilí nejsou vzájemná napadání, hádky, rvačky, spory, kde se role osoby násilné a osoby ohrožené střídají.

4. Neveřejnost – probíhá zpravidla za zavřenými dveřmi bytu či domu, stranou společenské kontroly.

Abyste skutek byl domácím násilím, musí být naplněny všechny čtyři znaky!

Autor: Expertní skupina Aliance proti domácímu násilí

Právní úprava:

- Zákon na ochranu před domácím násilím č. 135/2006 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím:
- Trestní zákoník - Týrání osoby žijící ve společném obydlí § 199

Jak pomoci, když je ohrožen někdo v mém okolí domácím násilím

Překonat strach a poslušnost je pro osobu ohroženou domácím násilím velmi náročné, proto potřebuje pomoc a podporu zvenčí. Základní rozhodnutí však musí udělat sama, neměla by k němu být nikým nucena. Je možné nabídnout východisko z beznadějné situace, slíbit podporu a konkrétní pomoc, ale nelze za nikoho rozhodovat. Řešení domácího násilí není jednoduché ani rychlé. Dočasně může dojít i ke zhoršení situace a je potřeba řešit řadu nových problémů. Pokud se však ohrožená osoba rozhodne něco se svým životem udělat, je mimořádně důležité, aby své rozhodnutí dotáhla až do konce – k životu bez násilí.

Tři kroky, které může učinit osoba, která žije v násilném vztahu:

1. připustit to, co se děje
2. uznat, že se za to nesmí vinit
3. vyhledat pomoc a podporu

Věty, které mohou vést k rozhodnutí ohrožené osoby začít situaci řešit:

- Bojím se o tvé bezpečí.
- Bojím se o bezpečí, zdraví a život tvých dětí.
- Když nebudeš nic dělat, bude se to zhoršovat.
- Pomůžeme ti, až se odhodláš k prvnímu konkrétnímu kroku.
- Zasloužíš si lepší život.

Prvním krokem z domácího násilí může být:

- telefonát na některou z linek důvěry
- telefonát na nepřetržitou DONA linku na tel. č. 2 51 51 13 13 (viz www.donalinka.cz)

V případě akutního nebezpečí je nutné přivolat pomoc:

Záchranné lékařské služby (tísňové volání 155)
Policie ČR (tísňové volání 158)

3. Drogy

Rekodifikace trestního práva závažným způsobem změnila dosavadní způsob právní úpravy tzv. drogových trestných činů. Nová je právní úprava nelegálního nakládání s konopnými látkami, přestože nadále zůstává v platnosti strategie tzv. *nulové tolerance*. Úprava je obsažena v § 283 – 289 zák.č.40/2009 Sb., trestní zákoník.

První pomoc při předávkování

1. **Osoba je při vědomí** - nejprve je nutné zjistit o jakou látku se jedná, její množství a způsob aplikace. Vždy je třeba hlídat základní životní funkce - dýchání a krevní oběh. Při jejich selhání je nutné zahájit resuscitaci. Důležité je zabránit prochlazení. Když byla látka požitá ústy a je možná

spolupráce osoby, je účelné vyvolat zvracení podáním většího množství vody (může být podáno i živočišné uhlí - váže škodlivé látky) a následným stlačením kořene jazyka. To má smysl v případě, kdy postižený je při jasném vědomí, aby nevdechl zvratky a od požití látky neuplynulo více jak 4 hodiny (po uplynutí této doby látka již není v žaludku). Je nutné okamžitě přivolat lékařskou pomoc.

2. **Osoba není při vědomí** - když postižený sám dýchá a má zachován krevní oběh, uložíme ho do stabilizované polohy. Potom ošetříme případná zranění a učiníme opatření proti jeho prochladnutí. Průběžně kontrolujeme jeho stav až do příjezdu lékaře. Osobu je nutné hlídat, protože některé drogy způsobují poruchy vědomí s prudkým průběhem - delirium - a mohlo by dojít ke zranění postiženého nebo jiných osob. Při zástavě dechu nebo při selhání srdce je nutné zahájit resuscitaci.
3. **Osoba je v bezvědomí s jehlou v žíle** - v tomto případě je třeba zabránit další intoxikaci a uvolnit škrtilo, jehlu vytáhnout a ránu obvázat nebo zalepít. Dále se postupuje jako v předešlém případě - zajistí se základní životní funkce a přivolá se lékař. Opět je nutné osobu pečlivě hlídat.

V obou případech musí ten, kdo poskytuje první pomoc pamatovat i na nebezpečí, kterému se vystavuje on sám. Zejména musí dát dobrý pozor, aby se sám neporanil (například o použitou injekční stříkačku). Pokud k tomu přes veškerou opatrnost dojde, je nutné ránu ihned pečlivě vydesinfikovat a později tuto skutečnost ohlásit lékaři.

V blízkosti osoby se mohou nacházet věci použité k aplikaci drogy. Na to je třeba upozornit lékaře a policii.

Při zástavě dechu se zajišťuje umělé dýchání. Nejprve je nutné zjistit, zda jsou volné dýchací cesty a zda není zapadlý jazyk. Dýchací cesty vyčistíme a postiženému mírně zakloníme hlavu. Je třeba si uvědomit, že osoba může být nakažena hepatitidou nebo virem HIV/AIDS. Proto se doporučuje použít náústek, dýchací roušku nebo čistý kapesník apod..

Při zástavě srdce je třeba zahájit nepřímou masáž srdce. Vhodné místo je ve vzdálenosti dvou prstů nad výběžkem hrudní kosti. Na toto místo se přiloží dlaň začne se provádět masáž stisknutím hrudníku v poměru 5 stisknutí na 1 vdech v intervalu asi půl sekundy (normální srdeční tep je 60 - 90 tepů/min.).

U osob pod vlivem drog je třeba mít na paměti zejména tyto zásady:

- hlídat si mimoslovní projevy při komunikaci s osobou pod vlivem drog (gesta, tón hlasu apod.)
 - udržovat vzdálenost delší než vzdálenost natažené paže
 - hovořit klidným a hlubším hlasem
 - vyvarovat se prudkých pohybů, které by mohly být vykládány jako ohrožení
 - proti agresivní osobě nezasahovat pokud možno samotě
-
- **Jak postupovat v případě podezření z trestné činnosti**

Trestní oznámení může podat každý občan ČR na kterémkoli:

- oddělení pořádkové služby Policie ČR
- na pracovišti Služby kriminální policie a vyšetřování okresního (nebo obvodního) ředitelství Policie ČR
- na státním zastupitelství

Policie ČR či státní zástupce nemůže odmítnout přijetí žádného trestního oznámení.

Trestní oznámení lze podat:

- ústně do protokolu
- písemně
- doporučeně poštou
- osobním doručením do podatelny

Vždy je nutné si vyžádat a uschovat doklad o jeho podání!

Vhodné je vyžádat vyrozumění o tom, jak bylo oznámení vyřízeno (např. v písemném oznámení: „žádám, abych byl/a vyrozuměn/a o tom, s jakým výsledkem bylo moje trestní oznámení prošetřeno ve smyslu § 158, odstavce 2 trestního řádu“). Bez tohoto výslovného požadavku Policie ČR nemá ze zákona povinnost oznamovatele vyrozumět o výsledku svého šetření.

Praktická doporučení:

Pro oznámení závažného domácího násilí (ohrožení zdraví a života, násilí na dětech, znásilnění apod.) existují specializované útvary služby kriminální policie a vyšetřování. Případ oznámený přímo zde pak může být od počátku řešen diskrétně, kvalifikovaně a především s ohledem na nutnost hájit oprávněné zájmy oběti závažného násilného nebo mravnostního trestného činu.

Co má obsahovat trestní oznámení?

Forma a obsah trestního oznámení nejsou stanoveny. Doporučuje se však trestní oznámení formulovat srozumitelně a stručně tak, aby bylo zřejmé: kdo (s uvedením přesné totožnosti a adresy), kdy a kterému policejnímu útvaru trestní oznámení podal.

Kdo?

Totožnost účastníků: pachatel, poškozený, svědci. Pokud oznamovatel nezná jejich totožnost, uvede co nejpodrobnější popis osoby a jejich vnějších projevů.

Kdy?

Doba, kdy k události došlo (okamžik nebo období, pokud je událostí více, chronologicky seřazené s uvedením souvislostí), dobu možno i odhadnout podle jiných souběžných událostí – politických, sportovních, kulturních včetně TV programů apod.

Kde?

Místo nebo místa, kde k události nebo událostem došlo, případně kde trestný čin vyšel najevo nebo byl dokonán, případně jak lze místo vyhledat.

Jak?

Popis jednání všech zúčastněných osob

Co?

Následky události, především škoda na zdraví a majetku, ale i další.

Čím?

Předměty doličné – nástroje a zbraně, ale obecně veškeré důkazy, včetně listinných.

Proč?

Motiv jednání pachatele.

Pokud oznamovatel na některou z výše uvedených sedmi otázek nezná odpověď, je třeba, aby to do trestního oznámení výslovně uvedl (například: „Proč tak pachatel učinil, mi není známo.“).

Aktuality:

Dědičná chudoba

V současné době vyrůstá již třetí generace, která zná jen život na sociálních dávkách.

- ▶ **Chudoba** (podle Wikipedie.cz) je sociální status (postavení či situaci) člověka, vyznačující se hmotným nedostatkem. Chudobu lze v zásadě rozdělit na čtyři základní skupiny:
- ▶ **Absolutní chudoba** - je v případě, že se člověk dostane do stavu, kdy není schopen uspokojit své nejzákladnější potřeby, jako je zajištění potravy a ošacení. Tento druh chudoby může dojít až do stavu, kdy je ohrožen život takto postižené osoby
- ▶ **Relativní chudoba** – stav, kdy jedinec nebo rodina uspokojují své sociální potřeby na výrazně nižší úrovni, než je průměrná úroveň v dané společnosti
- ▶ **Objektivní chudoba** – určuje ji stát, který konkrétně řekne, co znamená uspokojování základních lidských potřeb a určí, komu jaká pomoc přísluší
- ▶ **Subjektivní chudoba** – vlastní hodnocení svého stavu, které nemusí být shodné s objektivní chudobou a neplynou z toho žádné důsledky.